

שבטי עבר הירדן המזרחי - 2

מים ראשונים: בשל היקפו של הנושא, חלקנו את הדיון בשבטי עבר הירדן המזרחי לשני גיליונות. **בגיליון מס' 1** התמקדנו במסופר עליהם בתורה עד מותו של משה: בקשתם להתנחל בעבר הירדן מזרחה; סירובו של משה מתחילה והסכמתו מאוחר יותר, וסופו שנקבר בחלקם. בגיליון זה נתחיל ממקום שעמדנו שם, בקבורת משה בנחלת בני גד ובני ראובן ונמשיך בסיפורם כפי שהוא מופיע בהרחבה בספר יהושע, בפרט פרק כב, שאולי היה מתאים להיות הפטרת השבת (אילולי שלושת שבועות בין המצרים); והמשכו בקצרה ובערפול גם במקצת מהנביאים, ועד ספר דברי הימים א, שם בני גד ובני ראובן וחצי המנשה גולים, ניתקים מהזרם המרכזי של עם ישראל ונעלמים 'אי שם' באופן.

אז יקרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה: ויאמר אליהם אתם שמרתם את כל אשר צוה אתכם משה עבד ה' ותשמעו בקולי לכל אשר צויתי אתכם... ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם אל ארץ אחזתכם אשר נתן לכם משה עבד ה' בעבר הירדן... ויברכם יהושע וישלחם וילכו אל אהליהם: (יהושע פרק כב פסוקים א-ו).¹

ויבאו אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד וידברו אתם לאמר: כה אמרו כל עדת ה' מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי ה' בגנותכם לכם מזבח למרדכם היום בה': (יהושע פרק כב).²

ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן עד היום הזה: (דברי הימים א פרק ה פסוק כ).³

בנימין ההם החל ה' לקצות בישראל ויפס חזאל בכל גבול ישראל: מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי מערער אשר על נחל ארנן והגלעד והבשן: (מלכים ב' י לב-לג).⁴

לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלפס את גד ועמו בעריו ישב: (ירמיהו מט א).⁵

¹ לאחר המסופר בתורה, התחנה השנייה והמרכזית בפרשת בני גד ובני ראובן היא ספר יהושע, בו מסופר על קיום התנאי שמשך כרת איתם. התחלת העניין היא בסוף פרק א בו יהושע תובע מהם לקיים את הבטחתם ומקבל את אישורם: "כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך: ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך... רק חזק ואמץ", ההמשך הוא בפרק ד פסוק יב בו הם נכנסים לארץ בראש המחנה והעיקר הוא בתחילת פרק כב בו יהושע מאשר שקיימו את הבטחתם ושולח אותם בשלום ובברכה לנחלתם בעבר הירדן המזרחי. ראו בהמשך שם הפרידה הנפרדת מחצי שבט מנשה עם הברכה המיוחדת להם: "בבנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובהבנה ובבגד ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל איביכם עם אחיכם". יש כאן סימטריה עם פרשת השבוע, שם חצי שבט מנשה הצטרף מאוחר יותר "להסדר" (כפי שהראינו בדברינו **שבטי עבר הירדן המזרחי 1**). ויש אגדה הנשנית בעיקר בפי מתיישבי רמת הגולן שחצי שבט מנשה הצטרף מאוחר יותר להסדר, כפי שעולה בברור מהפסוקים בפרשתנו, לפי בקשתו של משה ע"מ "שישיגוהו" על בני ראובן ובני גד אחיהם. יש אומרים שהמקור לדרשה זו הוא פירוש הנצי"ב, העמק דבר, בפרק לב פסוק לג, אשר מפנה גם לירושלמי ביכורים פרק א הלכה ח שם יש הבחנה חדה, לעניין דין הבאת ביכורים, בין נחלת חצי מנשה ש"לא נטלו מעצמן" ובין נחלת בני גד ובני ראובן שנטלו בעצמם ולכן לא יכולים לומר: "אשר נתת לי". לא מצאנו מקור נוסף וברור למדרש גולני זה בשבח חצי שבט מנשה שנשלח ע"י משה "להשיגו" על שבטי גד וראובן, והמאיר עינינו, גם אם אינו גר בגולן, יבורך ויתברך ויזכה להביא ביכורים לבית המקדש.

² אך נפרדו בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה מעשרת השבטים ומיהושע בשלום ובנעימות, והנה התהפך הגלגל ועם ישראל עומד על סיפה של מלחמת אחים (ראשונה?). ראו פרק כב ביהושע שם מפסוק י ואילך: "וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ כנען אל גלילות הירדן אל עבר בני ישראל: וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא". ובאמת, ראוי הוא פרק כב ביהושע לעיון מיוחד ואילולי שלושת השבועות אפשר שהיה גם נקבע להפטרת השבת. ראו פירוש דעת מקרא על פרק זה בהרחבה.

³ זו הפעם האחרונה בה נזכרים שניים וחצי השבטים בתנ"ך. ראו הפרק כולו שם המספר על התנחלותם וגבורתם של שבטי עבר הירדן המזרחי, כולל המלחמה שעשו עם ההגריאים שנראה בהמשך. בין ספר יהושע לדברי הימים, אין אזכור של שבטים פורשים אלה, אך יש אזכורים רבים של מקומות יישוב ואישים שבאו מן הגלעד: השופט יאיר הגלעדי (שופטים י ג), יפתח הגלעדי (שופטים פרקים יא, יב), אנשי יבש גלעד שהיו מקורבים לשבט בנימין ולבית שאול (שופטים כא, שמואל א פרקים יא, יב), מלכות שאול שהשתרעה על עבר הירדן המזרחי גם אחרי מותו (שמואל ב ב ט), ברזילי הגלעדי וקשריו עם דוד (שמואל ב פרקים יז ט), מפקד דוד כולל את הגלעד (שמואל ב כד ו), בן גבר ובן מנשה בגלעד חוות יאיר (מלכים א ד יג), אליהו הגלעדי (מלכים א יז א), מלחמת אחאב ויהושפט להשבת הגלעד (מלכים א פרק כב) ועוד. בספר דברי הימים א (פרק יב פסוק לח) מסופר איך שבטים אלה מתפקדים בצבא דוד: "ומעבר לירדן מן הראובני והגדי וחצי שבט מנשה בכל כלי צבא מלחמה מאה ועשרים אלף".

⁴ תחילת נפילתם של שבטי עבר הירדן המזרחי אירעה במלחמות בלתי פוסקות עם ארם, עוד קודם לכיבוש אשור. אבל הסוף היה כאמור לעיל בימי תגלת פלנר. סוף דבר, שניים ומחצה שבטי עבר הירדן המזרחי הם לא רק הראשונים לגלות מהארץ, אלא גם הראשונים להיעלם מעל בימת ההיסטוריה היהודית. אולי לא בכדי קצף עליהם משה.

⁵ לאחר גלות שניים וחצי השבטים, חוזרים עמי הסביבה ומשתלטים על נחלתם, ובראשם בני עמון. הם שכבר באו לריב עם ישראל בספר שופטים פרק יא בתקופת יפתח הגלעדי. ועל כך נושא עליהם ירמיהו את הנבואה הזו. ראו פירוש רד"ק על הפסוק: "כי כשגלו

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) משה עמוד 379 – משה מבקש להצטרף אליהם⁶

אמר לפניו: רבש"ע, הראני נא אותה במראית העין. א"ל: בדבר זה אני שומע לך, שנאמר: "כי מנגד תראה את הארץ".⁷ באותה שעה הראה לו הקב"ה כל ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ונתן כוח בעיניו לראותה כולה מראשה ועד סופה: הנמוך והגבוה, והנסתר והגלוי, הרחוק והקרוב בסכייה אחת.⁸ באותה שעה אמר הקב"ה למשה: זאת הארץ אשר נשבעתי... השיב משה ואמר: רבש"ע, אתה אומר הראיתך בעיניך וגוי, הרשני שאשב בעבר הירדן עם בני גד ובני ראובן ותחי נפשי עמהם ויהושע תלמידי יכניסם אל הארץ.⁹ א"ל הקב"ה: משה, אתה עושה תורת פלסתר, שכתבתי בה: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך". ואם אתה יושב בעבר הירדן ולא תעלה לרגל, מה הם ישראל אומרים עליך: ומה משה שניתנה התורה והמצוות על ידו אינו עולה לרגל, אנו לא כל שכן! נמצאת אתה מבטל את כל מצוותי. ועוד, שכתבתי על ידך: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות וגוי".¹⁰ ואם יהושע יהא יושב ודורש לכל ישראל, מה יהיו כל ישראל אומרים: עד שאנו למדין מפי התלמיד נלך ונלמוד מן הרב, ונמצאת מבזה בית מדרשו של יהושע.¹¹

בראשית רבה צח טו ברכת יעקב לבניו – האבות לא מכירים את הבנים

"גד גדוד יגודנו" (בראשית מטי יט) - בשעה שהיו ישראל מכבשין ומחלקין את הארץ, היה שבט ראובן וגד עמהן, והניחו את בניהם קטנים. מי שהניחוהו בן י' מצאו אותו בן כ"ד. מי שהניחוהו בן כ' מצאו אותו בן ל"ד. נזדווגו להן שלש משפחות רעות: יטור נָפִישׁ ונֹדָב. זהו שכתוב: "ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגריאים וגוי" (דברי הימים א ה י).¹² אמר רבי יהושע בר נחמיה: "בימי שאול" - זה יהושע. ולמה הוא קורא אותו שאול? שהייתה המלכות שאולה בידו.¹³ והיו אלו מגדלים שיער ואלו מגדלים שיער.¹⁴ היו אלו מגדלים שיער עד שיראו את בניהם, ואלו מגדלים שיער עד שיראו את אבותם. וישמעאלים מגדלים שיער. ונתן הקב"ה בלבם של בנים והיו אומרים: עננו ה' עננו, אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי ישראל עננו.¹⁵ זהו שכתוב: "ויעזרו עליהם וינתנו בידם

בני גד ובני ראובן מארצם באו בני עמון ומואב שהיו שכנים להם וישבו בה ועוד שהיו סבורין שהיה להם בה דין כי מקדם היתה שלהם". ראו גם פירוש דעת מקרא על הפסוק.

⁶ נפתח במדרש בו סיימו את דף מס' ו של בני גד ובני ראובן, בבקשתו של משה להישאר עמם בעבר הירדן המזרחי, בחלקת אותם שבטים ואותו חבל ארץ שבפרשתנו הוא כועס מאד על עצם הרעיון שבני גד ובני ראובן יתנחלו שם (ראו דברינו [תרבות אנשים חטאים](#) בפרשה זו). ובדף הקודם כבר הערנו שאין לדעת האם רצונו של משה לחיות עם בני גד ובני ראובן, היה ממניעים אישיים, לזכות להיכנס ולוא בפתחה של ארץ ישראל, או שמא צפה שהם עתידים לחטוא ולהתרחק מהזרם המרכזי של עם ישראל וחשב שאולי אם יהיה עימם הם יינצלו ולא יאבדו?

⁷ ראו הביטוי היפה בספרי במדבר פיסקא קלו: "את הארץ אשר תראה - מגיד שראה משה בעיניו מה שלא הלך יהושע ברגליו".
⁸ סכייה היא ראייה (מארמית, כלדאית), ראייה פשוטה וגם ראייה מקיפה ונבואית. ראו סנהדרין ס ע"ב: "סכה זו שרה ... שסוכה ברוח הקדש ... דבר אחר: יסכה - שהכל סכים ביופיה". ראו גם המשחק הפונטי בלשון העני שמבקש צדקה שאומר לבעל הבית: זכה בי או סכה בי: "אמר רבי זעירא: אפילו שיחתם של בני ארץ ישראל תורה היא. הכיצד? אדם אומר לחבירו: זכה בי, הזדכה בי, זכה עצמך בי. ר' חגי אמר: סכה בי, הסתכל בי. סכה בי - מה הייתי והסתכל בי - מה אני". (ויקרא רבה לד ז, בדברינו [מצוות צדקה](#) בפרשת בהר). ומכאן גם "שכיית חמדה".

⁹ את הרעיון שמשה יישאר בחיים (וייכנס לארץ) ויהושע יקבל עליו את ההנהגה ראינו במספר מקומות. ראו דברינו [עזה כמות האבה קשה כשאול קנאה](#) בפרשת וילך. אך איך זה בדיוק יעבוד? משה (החמה) ויהושע (הלבנה) ישמשו כמנהיגים במקביל?

¹⁰ וההמשך בפסוק הסמוך: "בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניך" שזה מעמד הקהל. מה יהיה אז, מי יקרא את התורה? יהושע או משה?

¹¹ משה לא זכה בסופו של דבר לחיות בעבר הירדן המזרחי, אך זכה להיקבר שם. ראו המדרשים על הפסוק: "כי שם חלקת מחוקק ספון", כגון הירושלמי מסכת סוטה פרק א הלכה י: "תני בשם רבי יודה: אילולא שהדבר כתוב לא היה איפשר לאומרו. מלמד כשמת משה היה מוטל על כנפי שכינה בארבעת מיל מנחלת בני ראובן עד נחלת בני גד. שמת בנחלת בני ראובן ונקבר בנחלת בני גד. ומניין שמת בנחלת בני ראובן? שנאמר: ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלה ואת קרייתים ואת נבו. וכתוב: עלה אל הר העבריים הזה הר נבו ומות בהר אשר אתה עולה שמה. ומניין שנקבר בנחלת בני גד? שנאמר: ולגד אמר ברוך מרחיב גד וגוי' כי שם חלקת מחוקק ספון. והקב"ה היה אומר: ויתא ראשי עם. ומלאכי שרת היו אומרים: צדקת יי' עשה. וישראל היו אומרים: ומשפטיו עם ישראל. אילו ואילו היו אומרים: יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוח". ולפי השיטות שעבר הירדן המזרחי הוא חלק מארץ ישראל (בנושא זה דנו בגיליון הקודם), זכה משה לפחות להיקבר בארץ ישראל.

¹² ראו הסיפור של מלחמת שניים וחצי השבטים עם בני ההגריים, נצחונם עליהם אבל אח"כ גלותם, בדברי הימים א פרק ה.
¹³ ממקורות רבים ניתן ללמוד שליהושע היה דין של מלך (במדבר רבה יד ו, בראשית רבה נט ו, מדרש משלי פרשה יד, רמב"ם הלכות מלכים פרק א הלכה ג ועוד). לעומתם, מקורות אחרים קוראים ליהושע מושל (מדרש שכל טוב, בראשית לז), או פרנס (תנחומא בובר בראשית סימן לב). ועכ"פ, לא נמשכה מלכות יהושע ועיקר המלכות היא לבית דוד (ראו שוב רמב"ם הלכות מלכים פרק א הלכות ז-ט). ומבחינה זו, יש כאן משחק מילים וגורל עם "שאול". גם יהושע וגם שאול (שניהם מבית רחל) הייתה מלכותם שאולה.
¹⁴ ראו ויקרא רבה כג ב במדרש המקטרג על התדרדרות בני ישראל במצרים שנראו ונהגו כמצרים שכמעט נטמעו ונטמאו שם: "אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית". אך כאן מדובר באבות ובנים שנפרדו למשך 14 שנה ואינם מכירים זה את זה.

¹⁵ נראה שכבר בתיאור המרגש של פגישת האבות עם הבנים שלא הכירו זה את זה, טמון "זרע הפורענות" של שבטים שניתקים מהזרם המרכזי של עם ישראל ושוב אין מכירים איש את אחיו, אב את בנו ובן את אביו. מקרה זה אמנם הסתיים בטוב, אך הרמז למקרה הבא ברור למדי. ראו איך משתרבב במדרש הקטע "וישמעאלים מגדלים שיער". סביר שהישמעאלים הם ההגריאים שכבר הזכרנו ונזכיר עוד בהמשך. לפיכך, יש שמפרשים שלא סתם לא הכירו הבנים את האבות והאבות את הבנים. כאשר האבות חזרו

ההגריאים" (דברי הימים א ה כ).¹⁶ באיזו זכות? רבי לוי ורבנן. רבן אמרי: מברכתו של יעקב אבינו, שאמר: "גד גדוד יגודנו" – גייס בא לבוז אותם והם בוזזים את הגייס. ורבי לוי אמר: מברכתו של יהושע, זהו שכתוב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִכְסֵיהֶם רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֱהֻלְיָכֶם וּבְמִקְנֵה רַב מֵאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְחֻשֵׁת וּבְבָרָזַל וּבְשִׁלְמוֹת הַרְבֵּה מֵאֹד חֻלְקוּ שְׁלַל אִיבֵיכֶם עִם אַחֵיכֶם" (יהושע כב ח).¹⁷

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מא – דין העושה ביד רמה¹⁸

... וכן אני אומר, בעדה מישראל שזדו לעבור על אי זו מצוה שתהיה ועשו אותה ביד רמה, יהרגו כולם. וראיה לדבר ענין בני גד ובני ראובן שבא בהם: "וַיֹּאמְרוּ כָל הָעֵדָה לַעֲלוֹת עִלְיָהֶם לְצַבָּא", ואחר כך באר להם בשעת ההתראה שהם כבר כפרו בהסכימם על העבירה ההיא וכפרו בתורה כולה, והוא אמרם להם: "לשוב היום מאחרי ה'". והשיבו הם ג"כ: "אם במרד וגוי".¹⁹

ילקוט שמעוני יהושע רמז לא – שבועה בשלוש שמותיו של הקב"ה

"אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע" (יהושע כב כב).²⁰ מה ראו בני גד ובני ראובן להזכיר שלש שמות הללו שני פעמים? "אל אלהים ה' – שבהם ברא את העולם, שנאמר: "אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ" (תהלים נ א).²¹ "אל אלהים ה' – שבהם נתנה תורה לישראל: "כי אנכי ה' אלהיך אל קנא" (שמות כ ד, דברים ח ח).²² כנגד שלש מדות שבהן נברא העולם בחכמה בתבונה ובדעת, שנאמר: "ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו" (משלי ג יט-כ).²³

מכיבוש ארץ ישראל המערבית היו הבנים שגדלו בינתיים נלחמים בהגריאים (בישמעאלים בני הגר) והאבות לא ידעו להבחין בין בניהם ובין ההגריאים ולא ידעו למי לעזור.

¹⁶ על מלחמות שניים וחצי שבטי עבר הירדן המזרחי עם ההגריאים (ישמעאלים, מבני הגר אשת אברהם, ראו רש"י דברי הימים א ה י: "על שם אמם קוראם, בני הגר היר") ראו דברי הימים א פרק ה עם פירוש רש"י, רד"ק ודעת מקרא. שם מסופרת גבורתם ואיך הרחיבו את גבולה המזרחי של ארץ ישראל. אבל סופם: "וַיִּמְעְלוּ בְּאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמִּי הָאֲרָץ אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֱלֹהִים מִפְּנֵיהֶם: וַיַּעַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת רוּחַ פּוֹל מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶת רוּחַ תְּלַגְת פְּלִנְסֵר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּגְלֹם לְרֹאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלַחֲצֵי שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְבִיאֵם לַחֲלָל וְחָבוּר וְהָרָא וְהָרָא גוֹזֵן עַד הַיּוֹם הַזֶּה". זה הציטוט השלישי שהבאנו מהמקרא בראש דברינו.

¹⁷ פרידת יהושע מבני גד ובני ראובן מתוארת בהרחבה במקרא (ראו מתחילת פרק כב ביהושע עד פסוק ח) וכן גם במדרש. ראו בראשית רבה לה ג: "כבר כתיב: ויברכם יהושע וישלחם וילכו אל אהליהם (יהושע כב ו) - מה תלמוד לומר: וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם (שם שם ז)? אלא בשעה שהיו ישראל מכבשים ומחלקים את הארץ, היה שבט ראובן וגד עמהם ועשו י"ד שנה מכבשים ומחלקים את הארץ. לאחר י"ד שנה, נטלו רשות מן יהושע ללכת לאהליהם, ושהו שם עוד ימים אחרים, וחזרו ונטלו ממנו רשות עוד פעם שנייה. לכך נאמר: וגם כי שלחם וגו'. אמר רבי יודן: שבט ראובן וגד בני פמליא של יהושע וליוה אותן עד הירדן. וכיון שראו שנתמעטה פמליא שלו חזרו וליוו אותו עד ביתו. הברכה האחרונה היתה גדולה מן הראשונה, זהו שכתוב: ויאמר להם לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה חלקו שלל אויביכם עם אחיכם". הקשר של שבטי עבר הירדן המזרחי עם יהושע, מסמל את הקשר שלהם עם ממלכת ישראל שבהנהגת שבט יוסף (יהושע הוא משבט אפרים) שהם היו חלק ממנה עד שגלו. וכבר ראינו למעלה את חילופי יהושע ושאו.

¹⁸ פרקים לה-מט בחלק השלישי של מורה נבוכים מוקדשים לטעמי המצוות. בפרק מא, המוקדש לקבוצה השישית של דיני עונשין בתורה, מרחיב הרמב"ם את דין עיר הנדחת גם לכל מי שעובר על מצוות קלות יחסית כמו בשר בחלב, שעטנז, או הקיף פאת הראש, אם הדבר נעשה לשם "ביזיון התורה" וזלזול במצוות, שנחשב למגדף את ה'.

¹⁹ לא ארכו הימים ולא ארכה ברכתו של יהושע וכבר מתגלה קרע עמוק בין שניים וחצי השבטים ושאר השבטים, כפי שהבאנו לעיל בפסוק השני. סיפור זה נמצא אמנם באותו פרק כב שבו נפרד יהושע בטוב מבני גד ובני ראובן (לאור העובדה שיהושע לא נזכר באותה פרשה, יש שמאחרים סיפור זה לאחר מותו, פירוש דעת מקרא ואחרים שם). לדעת הרמב"ם היה לבני גד ובני ראובן, לפחות לכאורה, דין של עיר הנדחת! כך לפחות חשבו פנחס הכהן ונשיאי ישראל, עד ששכנעו אותם בני גד ובני ראובן שאין זה הדבר. וזאת במילים חזקות וחוזרות שנראה במדרש הבא.

²⁰ ראו דבריהם הנמלצים של בני גד ובני ראובן וחצי מנשה בהם הם מנסים וגם מצליחים לשכנע את המשלחת של עשרת השבטים, בראש פנחס (איפה יהושע? האם נמנע מעימות איתם אחרי שקיימו הבטחתם? ראו הערה קודמת), אשר באים לברר מהו המזבח הזה אשר הקימו על גבול הירדן: "וַיַּעֲנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וַחֲצֵי שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת רֵאשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: אֵל אֱלֹהִים ה' אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יִדְעֵנִי וְיִשְׂרָאֵל הוּא יִדְעֵנִי אִם בְּמֶרֶד וְאִם בְּמַעַל בְּה' אֵל תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה: לְבָנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לְשׁוּב מֵאֲחֵרֵי ה' ... וְאִם לֹא מִדְּבָר מְדַבְּרֵינוּ אֵת זֹאת לֵאמֹר מִחַר יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מֵה לָכֶם וְלֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". הדברים שכנעו את ראשי בני ישראל, אבל האם נשתמרו דברים נמלצים אלה גם לדורות?

²¹ ראו מקבילה לדרשה זו במדרש תהלים (בובר) בפרק נ בתהלים. אלה שני הפסוקים בכל התנ"ך, יהושע כב כב ותהלים נ א, בהם מופיע תואר האלוהות המשולש: אל אלהים ה'.

²² בדבר השני לא יהיה לך, גם בשמות וגם בדברים. הרי לך מקום שלישי במקרא בו יש שם משולש.

²³ בני גד ובני ראובן נזקקים למילים חזקות וחוזרות על מנת לשכנע את שאר השבטים להימנע ממלחמת אחים. סוף טוב הכל טוב?

המינים שאלו את ר' שמלאי: מה הדין דכתיב: "אל אלהים ה' הוא יודע" ²⁴ אמר להם: "הם יודעים" אין כתיב כאן, אלא: "הוא יודע". אמרו לו תלמידיו: לאלו דחית בקש, לנו מה אתה משיב? אמר להם: שלושתם שם אחד, כאינש דאמר: בסיליוס קיסר אגוסטוס. ²⁵

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה יח - הבטחה למחר שלאחר זמן

"והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת" (שמות יג יד) - יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן. "מחר לאמר מה זאת" - הרי מחר לאחר זמן. "מחר יהיה האות הזה" (שמות ח יט) - הרי מחר עכשיו. "מחר אנכי נצב על ראש הגבעה" (שמות יז ט) - הרי מחר עכשיו. "מחר יאמרו בניכם לבנינו" (יהושע כב כד) - הרי מחר לאחר זמן. ²⁶

תוספתא מסכת שקלים (ליברמן) פרק ב הלכה ב - שבועה בעיני אלהים ואדם

... "והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר לב כ-כב). ואומר: "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" (דברים ו יח) - "הטוב" - בעיני שמים, ו"הישר" - בעיני אדם דברי ר' עקיבא ... ואומר: "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם" (משלי ג ד) ... ואומר: "אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע" (יהושע כב כב). ²⁷

במדבר רבה כג יד - הגולים הראשונים ²⁸

אתה מוצא: סנחריב הגלה את ישראל שלוש גליות: גלות ראשונה הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה. והשניה - שבט זבולון ושבט נפתלי, שנאמר: "כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי" (ישעיה ח כג). ²⁹ השלישית - הגלה לשאר שבטים, שנאמר: "והאחרון הכביד" - הכבידס פְּבַמְכָּבֵד. ³⁰

²⁴ היינו ריבוי אלוהות, או אם תרצה אלוהות משולשת.

²⁵ קטע זה של המדרש מקורו כך נראה בבראשית רבה ח ט: " ... אמרו לו תלמידיו: לאלו דחית בקנה, לנו מה אתה משיב? אמר להם: שלושתם שם אלהים הם, כאיש שאומר: בסיליוס קיסר, אגוסטוס קיסר". ר' שמלאי דוחה שם את המינים בטענת ייחוד ברורה, אך לא מהסס מלתת לתלמידיו תשובה מחשבתית מורכבת, שבחכמת ישראל בימי הביניים הרבו לדון בה, הקשורה לריבוי שמותיו של הקב"ה, ולא נמנע מלהיעזר בריבוי תארו וכוניו של קיסר רומא: אגוסטוס, בסיליוס ועוד, כהסבר לריבוי תארו של הקב"ה. נראה כאילו התחלפו התשובות למינים ולתלמידים. וכבר דנו במדרש זה בדברינו [לא לו דחית בקנה, לנו מה אתה משיב](#), בפרשת חוקת ולא נאריך שוב כאן. לעניינינו, האם הצורך של בני גד ובני ראובן להשתמש במילים נמלצות אלה מעיד על חולשה מסוימת, בבחינת "דברי תורה לא צריכים חיזוק"?

²⁶ לשון השבועה המיוחדת: אל אלהים ה' מבטאת מחויבות עמוקה ולאורך זמן. כך היא גם הדאגה לבנים ובני הבנים למחר הרחוק, לא רק זה של "מחר בבוקר", של הסרת האיום של מלחמת אחים, אלא גם זה של דורות רבים קדימה. יש כאן הקבלה עם יציאת מצרים שיש בה שני "מחר": זה המיידי של הגאולה בחיפזון כי כשל כח הסבל ורבו מכות פרעה; וזה של פסח דורות: בכל דור ודור, בכל מחר ומחר, חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. זו הייתה גם תקוותם של בני גד, ראובן וחצי המנשה, בבנותם את המזבח לעד. משהו אחר הקים גלעד על גבולה המזרחי של ארץ ישראל, קצת יותר צפונה, לסמן גבול שאין לעבור אותו (בפרשת ויצא), ואילו כאן מקווים בני שניים וחצי השבטים שהמזבח שהקימו יפיס את דעתם של פנחס ונשיאי העדה ולטווח הארוך יהיה גלעד מחבר ולא מפריד וחוצץ.

²⁷ כבר הארכנו לדון בתוספתא זו, ובמחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל שנדונה בה (בקטע שהשמטנו), בדברינו [והייתם נקיים מה' ומישראל](#) בפרשה זו בשנה האחרת. מה שחשוב לנו כאן הוא החיבור בין הפסוק "והייתם נקיים מה' ומישראל" - דברי משה לבני גד ובני ראובן בפרשתנו ובין הפסוק ביהושע: "אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע וכו'", בדגש על "ישראל הוא ידע". התשובה של בני גד ובני ראובן לחשד של בני ישראל, היא באזכור דרישת משה מהם: "והייתם נקיים מה' ומישראל" והצבעה על כך שהם עומדים בדרישה זו. ומכאן אולי הסבר נוסף ללשון הנדירה של "אל אלהים ה'" וראיה לכל אדם שח"ח נחשד שלא נשמר נקי מה' ומישראל, שהוא צריך להגיב ולהעיד עליו שמים וקהל שהם יודעים שאין בו מעל. ראו תשובת חנה לעלי: "לא אדוני, אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי" ודברי הגמרא ברכות לא ע"ב: "אמרה ליה: לא אדון אתה בדבר זה, ולא רוח הקודש שורה עליך, שאתה חושדני בדבר זה ... שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות ... אמר רבי אלעזר: מכאן, לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו". ראו גם שמות רבה כז ב: "אל הקב"ה (למשה): אני הוא שאמרתי והיה העולם, שנאמר: אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ (תהלים נ א), אני הוא שאני מקרב, אני הוא שאני מרחק, שנאמר: האֱלֹהִי מקרוב אני נאם ה' ולא אלוהי מרחוק? (ירמיה כג כג). המדרש הוא אמנם בהקשר עם משה ויתרו, אבל שאלנו את הרעיון של לקרב ולא לרחק לכאן. לעניינינו, יש בתוספתא זו חיזוק לשבועת שבטי עבר הירדן המזרחי שלא יינתקו מעם ישראל. האם החזיקה שבוע זו מעמד?

²⁸ זה המדרש המסיים את ספר במדבר. ראו שהוא פותח שם בנושא ערי מקלט: "והקרייתם לכם ערים, ערי מקלט תהינה לכם ... שלוש שבארץ ישראל במערב ושלוש שבעבר הירדן במזרח בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה". האם כל זה קשור גם לכך שבגלעד רבו הרוצחים? ראו רש"י במדבר לה יד.

²⁹ ראו הפסוק המלא בישעיהו ח כג: "כי לא מועף לאֲשֶׁר מוֹצֵק לֵה פֶּעַת הַרְאִשׁוֹן הַקֵּל אֲרֻצָּה זָבֻלוֹן וְאֲרֻצָּה נַפְתָּלִי וְהָאֲחֵרֹן הַקֵּבֵד יִרְדָּן יָיִם עֶבֶר הַיַּרְדֵּן לְלִיל הַגּוֹיִם". שים לב שהמדרש איננו טורח למצוא מקור (פסוק) לגלות הראשונה של בני גד, ראובן וחצי מנשה. נראה שהוא מסתמך על הפסוק שהבאנו בראש דברינו מדברי הימים א פרק ה פסוק כ: "וַיַּעַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת רוּחַ פּוּל מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶת רוּחַ תַּלְגַּת פְּלִנְסֵר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּגְלֹם לְרֵאשִׁי וַיִּגְדֵי וַיִּחְצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְבִיאֵם לְחֹלֶח וְחִבּוּר וְהָרָא וְנָהַר גּוֹזֵן עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

³⁰ לא כולם מסכימים עם סדר גלויות זה ויש שמקדימים, דווקא בגלל הפסוק מישעיהו ח, את גלות שבטי הצפון, נפתלי וזבולון לגלות גד, ראובן וחצי מנשה. ראו איכה רבה פתיחתא ה: "כיצד גלו? ר' אלעזר אומר: שבט ראובן ושבט גד גלו תחילה. ר' שמואל בר נחמן אומר: שבט זבולון ושבט נפתלי גלו תחילה, זהו שכתוב: כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי. ומה מקיים ר' אלעזר קרייה דר' שמואל בר נחמן? אלא כעת שגלו שבט ראובן וגד, כך גלו שבט זבולון ושבט נפתלי. והאחרון הכביד - הממם כבמכביד". מכביד הוא מטאטא גדול וחזק.

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תלג פרשה ג - עשר גלויות³¹

עשר גלויות הוגלתה ירושלים ואלו הן: ארבע שהגלה סנחריב, וארבע שהגלה נבוכדנצר, ואחת שהגלה טיטוס, ואחת שהגלה אדריינוס. פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה, ולקח העגלים אשר עשה ירבעם בן נבט. ובני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה הביאו אותם מן ועשו להם מקדש. על כן גלו מארצם לארץ אחרת עד היום הזה.³² וכשעלה סנחריב הוליכום והושיבום לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי. ובאותו זמן היה מלך על ישראל פקח בן רמליהו, וכשראה הושע בן אלה שנתמעטו חייליו של פקח עמד עליו והרגו, ומלך על ישראל בשומרון ה' שנים, הרי לך גלות אחת.³³

דרשות ר"י אבן שועיב פרשת פנחס – שלוש גלויות

ונהגו כל ישראל להפטיר בשלשה שבתות קודם תשעה באב שלש הפטרות דפורענות ושבעה דנחמתא עד ראש השנה. ואם בתלמוד לא מצינו טעם הדבר, נהגו כן כל ישראל משום שאנו מוצאים בפסיקתא מפורש כן דמפטרינן שלש דפורענותא ושבעה דנחמתא, ואנחנו מניחים סדר הפרשה³⁴ ולוקחים סדר הענין והזמן ... טעם שלש דפורענותא כנגד שלש פורעניות, האחד פורענות הגלות בבל, והשני עשרת השבטים, והשלישי גלותינו ופזורינו הגדול ... ובמדרש ר' תנחומא כתב שהם רמז לשלש גלויות שגלו עשרת השבטים משומרון ושלש גלויות שגלו יהודה ובנימין מירושלם. שמצינו גלות עשרת השבטים בשלוש מקומות, הגלות האחד הראובני והגדי וחצי שבט מנשה, והשני זבולון ונפתלי, והשלישי כל תשלוש עשרת השבטים דכתיב: כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד. וזה היה אחר גלות ראובן וגד וחצי שבט מנשה, וכן גלו יהודה ובנימין על יד נבוכדנצר שלושה פעמים.³⁵

ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ה – גלות לשלוש גלויות (מקומות)

ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן: לשלש גלויות גלו ישראל: אחד לפני מנהר סנבטיון ואחד לדפני של אנטוכיא ואחד שירד עליהם הענן וכיסה אותם. כשם שגלו לשלש גלויות, כך גלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה לשלש גלויות. מה טעמא? "בְּדָרְךָ אֶחֱזַתְךָ הַלְכָתִי וְנִתְּתִי כֹסֶה בְּיָדְךָ" (יחזקאל כג לא).³⁶ וכשהן חוזרין, הן חוזרין משלש גלויות. מה טעמא? "לאמר לאסורים צאוי" [ישעיהו מט ט] - אילו שגלו לפני מנהר סנבטיון. "לאשר בחשך הגלוי" - אילו שירד עליהן הענן וכיסה אותם. "ועל דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם" - אילו שגלו לדפנא של אנטוכיא.³⁷

ילקוט שמעוני תהלים רמז תשעט – חצי שבט מנשה בראש

³¹ באסופת מדרשים זו יש מספר דרשות שכוונסו תחת פרק "עשר גלויות". ואנחנו נקטנו את נוסח פרשה ג שם.

³² שבטי עבר הירדן המזרחי גולים עם העגל אשר בן ועושים אותו למקדש בארץ גלותם. בכך נחתם גורלם לפירוד נחצי ממרכז עם ישראל. עניין זה הוא וודאי נדבך נוסף בגנות העגלים שעשה ירבעם (ראו דברינו [עגלי ירבעם](#) בפרשת כי תשא), אך האם איננו גם מעיד שבראייה לאחור, אכן היה המזבח שבנו שבטי עבר הירדן המזרחי חטא גדול של "העושה ביד רמה" כרמב"ם לעיל ושהתנחלותם בעבר הירדן המזרחי היא אכן אבי כל החטאת וצדק משה בכעסו בפרשה?

³³ ובהמשך המדרש שם: הגלות השנייה, הגלות השלישית וכו'. במדרשים ופרשנים מאוחרים יותר, נראה שהתקבלה השיטה שבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה, הם שגלו תחילה. ראו איך מדרש זה, שוודאי לוקט או התחבר בחו"ל, כורך הכל ביחד בשם "גלות ירושלים". חיזוק לדעה זו ניתן למצוא גם בהלכה שגלות שבטי עבר הירדן המזרחי ביטלה דין יובל, משום שאין כל יושביה עליה ואי אפשר לקיים את הפסוק: "וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה". ראו מסכת ערכין לב ע"ב: "משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות, שנאמר: וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה (ויקרא כ"ה) - בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן" (וגם כשאין מעורבים בארץ). וכן הוא בירושלמי גיטין פרק ד הלכה ג, ספרא פרשת בהר פרק ב ועוד. ואם כך, אנחנו חוזרים על שאלתנו: האם הכעס המקורי של משה לא היה נכון? הרי הוא חזה נכון את הסוף! ואם כך, מה גרם לו לשנות את דעתו? האם נכנע לבעלי הממון והכוח? ושוב נזכיר, שכך או כך, את מנוחת העולמים שלו מצא משה דווקא בנחלתם של בני גד ובני ראובן!

³⁴ סדר הפטרת הפרשה. ומעניין מה היו הפטרות פרשות מטות, מסעי ודברים לפני אימוץ מנהג הפסיקתא.

³⁵ אז אולי היינו צריכים לנהוג שישה שבועות של פורענות, אלא שאין מרבים באבל ופורענות ודי לנו בשלוש שהם גם כנגד גלות עשרת השבטים שהייתה משולשת וגם כנגד גלות יהודה ובנימין שהייתה משולשת. עכ"פ, הרי לנו קשר מעניין של פרשת השבוע עם לוח השנה. בני גד ובני ראובן שבפרשתנו הם המתנחלים הראשונים, הם גם הגולים הראשונים - הפורענות הראשונה. במקצת שנים מעוברות, בהם קוראים את מטות מסעי נפרדות, יחול סיפור בני גד ובני ראובן בשבת הפורענות הראשונה בדיוק.

³⁶ מסדר הדברים כאן ניתן ללמוד שבבטי עבר הירדן המזרחי גלו אחר שבטי ממלכת ישראל ונעשה איתם חסד שהוגלו למקום שגלו כבר אחיהם שממערב לירדן (ושבט מנשה התאחד בגלות). אבל אפשר שבכל זאת, גם נוסח זה יסכים שתחילה גלו שבטי עבר הירדן המזרחי.

³⁷ שבטי עבר הירדן המזרחי יחזרו וייגאלו יחד עם שאר שבטי ממלכת ישראל המכונים 'עשרת השבטים' (שאוילי הם רק תשעה בנימין יהודה, בנימין, שמעון ולוי) מאותם שלוש גלויות. אלא שגם חיבור זה לא הציל אותם והם נטמעו ואבדו לנו.

"לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי" (תהלים ס ט, קח ט). אמר הקב"ה לאנשי יבש גלעד: אתם עשיתם חסד עם שאול ועם בניו, אף אני אתן שכרכם לבניכם לעתיד לבוא. כשעתיד הקב"ה לקבץ את ישראל, ראשון הוא מקבץ חצי שבט מנשה, שנאמר: "לי גלעד ולי מנשה".³⁸

אחרית דבר

לאחר השלמת הדף, התגלגל ובא לידינו הסיפור המופלא על בני בארי או בארה אשר שופך אור נוסף על סופם של שבטי עבר הירדן המזרחי, בפרט שבט ראובן, ועל האפשרות שבגולת בבל שבו מקצתם, אם לא כולם, והתחברו לגולי בבל ומשם אולי גם חזרה לזרם המרכזי של עם ישראל. נראה שסיפור זה שווה עיון נוסף ודף בפני עצמו למרות המקורות המועטים שיש לו.

דברי הימים א פרק ה פסוק ו

בְּאֶרֶה בְּנוֹ אֶשֶׁר הִגְלָה תִּלְגַּת פְּלִנְאָסָר מֶלֶךְ אֲשֶׁר הוּא נָשִׂיא לְרֵאוּבֵנִי.³⁹

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כח, מדרש תהלים קלז – על נהרות בבל

... מיד ירדו, לא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקב"ה נשא עמהם, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו: "לְמַעַנְכֶם שְׁלַחְתִּי בְּבִלְהָ" (ישעיהו מג יד).⁴⁰ וכל ישראל באים הגולה יצאו לקראתם: בני בארי ובני מדינות אחרות והיו רואים אותם מוטלים בשלשלאות של ברזל, היו מתמהין ובוכים עליהם ואומרים: "עם ה' אלה ומארצו יצאו" (יחזקאל לו כ) דבוודאי דאילו הם. מה עשו בני בארי? באותה שעה הפשיטו את עבדיהם ואת שפחותיהם והקריבו דורן לנבוכדנצר. אמר להם: על מה אתם עושים כך? אמרו לו: אנו אומרים שמא מלך אוהב ערומים אתה. אמר להם: הואיל ואינו אלא דרך בזיון, לכו והלבישום לישראל.⁴¹ מה שכתב של בני בארי? נטה עליהם הקב"ה חסד מכל ארץ ישראל. ואין לך בארץ ישראל שהיו יפים ביותר אלא בני בארי, אמרו: כל אדם שנכנס לשם אינו מבקש לצאת בלא עבירה.⁴²

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כד - שובה

³⁸ שניים וחצי השבטים גלו תחילה והם שעתידיים לחזור תחילה. שים לב איך המדרש אפילו מדקדק שחצי שבט מנשה הוא שיהיה הראשון לחזור בראש הגולים, שוב הייחודיות של חצי שבט מנשה שראינו בדף הראשון [שבטי עבר הירדן המזרחי 1](#). ראו פיתוח דרשה זו, אך על הפסוק ביחזקאל לד טז: "אֵת הָאֲבֹדֹת אֶבְקֵשׁ וְאֵת הַנְּדַחַת אֲשִׁיב וְלִנְשָׁבֶרֶת אֶחְבֹּשׁ וְאֵת הַחוּלָה אֶחְזֹק", בספרו של אברבנאל משמיע ישועה מבשר טוב החמישי - נבואה ד': "ואמר: את האובדת אבקש כנגד ראובן וגד וחצי שבט מנשה שגלו מעבר הירדן בראשונה וכאלו נאבדו מתוך הקהל. ואמר: ואת הנדחת אשיב כנגד ארצה זבולון וארצה נפתלי שגלו אחרי כן. ואמר: ולנשברת אחבוש כנגד גלות שומרון שהיה שבר על שבר גדול, ואמר: ואת החולה אחזק כנגד גלות יהודה ובנימין שגלו לבבל".

³⁹ הרי לנו עוד פסוק שמתייחס להגליית שבטי עבר הירדן המזרחי, ליתר דיוק, להגליית שבט ראובן. ראו שם בראש הפרק איך מתוארות תולדות שבט ראובן בתמצית מראובן בכור בני יעקב שאיבד את הבכורה ליוסף ואת ההנהגה ליהודה, דרך כשבעה דורות עד שהוא מגיע אל אדם בשם בארה שהיה נשיא שבט ראובן בעת שהוגלו ע"י פלנאסר מלך אשור. ראו מדרש ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שמז, אשר משבח את גיבורי שבט ראובן שזכה לברכה מפי משה: "יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר - גבורים בכח גבורים בתורה. גבורים בכח, שנאמר: מתיך בחרב יפולו וגבורותיך במלחמה (ישעיה ג כה), גבורים בתורה, שנאמר: גבורי כח עשי דברו (תהלים קג כ). ואומר: בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני (דה"א ה ו)". מיהו בארה זה אשר מהווה אולי תזכורת אחרונה לשבטי עבר הירדן המזרחי שנעלמו מבמת עם ישראל אי שם בימי בית ראשון?

⁴⁰ ראו דברינו [אילמלי מקרא כתוב אי אפשר לאומרו](#) בדפים המיוחדים, שם הרחבנו והבאנו דוגמאות רבות אחרות לשימוש בביטוי מיוחד זה.

⁴¹ השווה בני ישמעאל מהם ציפו הגולים לעזרה ואלה קדמו אותם בפת מלוחה ונאדות נפוחים ריקים, נתחומא יתרו סימן ה, מדרש תהלים פרק ה. מי אתם בני בארי שגיליתם חמלה על גולי בבל המוכים? פה אגב מדובר כבר בגולי ממלכת יהודה.

⁴² גולי בבל מגיעים לבבל מוכים ומושפלים (ראו בתחילת הפיסקא שם איך נבוכדנצר וכל שריו מפליגים בספינה על הפרת ושרים ומזמרים לנוכח הגולים ההולכים שחוח לאורך גדות הפרת ואף מוסיפים עליהם משאות), ומי מקבל פניהם וחס ומרחם עליהם? בני בארי! שבטי עבר הירדן המזרחי שגלו ראשונים, מקדמים את פניהם של אחיהם בני יהודה (שבספר יהושע כמעט ויצאו עליהם למלחמה), ומקלים על סבלם. מסתבר שבמרוצת השנים השתלבו גולי שניים וחצי השבטים בין הבבלים ואף קנו להם מעמד אצל המלוכה עד שנבוכדנצר מתחשב בדעתם (אולי הם סייעו במעבר מממלכת אשור לממלכת בבל). הם צאצאי משפחת הבארי או הבארה משבט ראובן עליו נמנה גם הנביא הושע בן בארי שמחד גיסא הוכיח קשות את בני ישראל ומאידך גיסא הפך לנביא התשובה. ראו דברינו [הושע נביא התשובה](#) בשבת שובה וכן [הושע פרק ב](#) בפרשת במדבר. בני בארי המיוחסים מזהים את הגולים המושפלים: "עם ה' אלה ומארצו יצאו" ואינם מתכחשים להם. אפשר שמכאן ואילך חזרו והשתלבו אלה עם אלה וזו ההתחלה של גלות בבל המפוארת. ולא נותר אלא להרהר מי הם "בני מדינות אחרות" שסייעו לבני בארי והאם סיפור זה הוא קדימון לסיפור מגילת אסתר: הקרבה למלך, עמי הארץ המתיהדים ועוד.

אמר לו הקב"ה: אתה ביקשתה למחזריה ברא חביבא לאבוי,⁴³ חייך שבן בנך מחזיר את ישראל לאביהם שבשמים. ואיזה זה? זה הושע, הדא הוא דכתיב: "דבר י"י אשר היה אל הושע בן בארי" (הושע א א), וכתוב: "בארה בנו" (דברי הימים א ה ו). ולמה נקרא שמו בארה? שהוא בארה של תורה. ולמה מת בארה בגולה? בשביל שיחזרו עשרת השבטים בזכותו.⁴⁴

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: זכו שניים וחצי השבטים שהקדשנו להם שני גיליונות על פני 12 עמודים, ועדיין נראה שהנושא לא מוצה. בפרט לא ההבדל המהותי בין סיפור המעשה כפי שהוא מסופר בספר במדבר, בפרשתנו, מול ספר דברים פרק ג, שם משה כלל לא כועס על בקשתם, שם הוא שותף מלא לכל העניין והכל נעשה בטבעיות ובנעימות.

⁴³ דברי הקב"ה לראובן: אתה בקשת להחזיר הבן האהוב לאביו. הוא יוסף שראובן אומר לאחיו, בראשית לז כא-כב: "וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש: ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו".

⁴⁴ משבט ראובן הבכור שנדחה מהבכורה ומהנהגה יצא הנביא הושע בן בארי שמחזיר את ישראל בתשובה. אלא שתשובה בתורה היא גם ובעיקר השיבה לארץ, ראו הפסוקים בפרשת התשובה או השיבה, דברים ל ב-ד: "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום וביניך בקל לבבך ובכל נפשך: ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם קבצך ה' אלהיך ומשם יקחך". הם הפסוקים שנבחרו לעטר בהם את התפילה לשלום המדינה. ראו דברינו [מתשובה לשיבה](#) בפרשת נצבים. ומי ישיב את עשרת השבטים שקבלו ברחמים ובאהבה את אחיהם הגולים לבבל? בארה, אביו או שמה בנו של הושע נביא התשובה, מישהו ממשפחת בארי משבט ראובן שגלה ראשון. ראו שוב הסיום בפסיקתא רבתי לעיל הצופה קדימה: "מה שרון של בני בארי? נטה עליהם הקב"ה חסד מכל ארץ ישראל. ואין לך בארץ ישראל שהיו יפים ביותר אלא בני בארי, אמרו: כל אדם שנכנס לשם אינו מבקש לצאת בלא עבירה".